

Jacques LE GOFF (n. 1924), istoric francez contemporan. Președinte la École des hautes études en sciences sociales (1975-1977). Autor a numeroase studii consacrate Evului Mediu, este adeptul unei istorii totale, în care „considerațiile materiale și cultura se întrepătrund în cadrul analizei socioeconomice a societăților”. Dintr-o bibliografie abundentă, se remarcă: *La Civilisation de l'Occident médiéval*(1964), *Pour un autre Moyen Âge. Temps, travail et culture en Occident* (1978), *La Naissance du purgatoire* (1981), *L'Imaginaire médiéval* (1985).

Traducătoarea, Nicoleta Loredana MOROȘAN, a absolvit Facultatea de Litere din cadrul Universității “Al. I. Cuza” din Iași, specializarea Limba și Literatură franceză. Traduceri: Dominique Maingueneau, *Discursul literar: Paratopie și scenă de enunțare*, Seria „Științele limbajului”, Colecția „Academica”, Editura Institutul European, Iași, 2007.

Jacques LE GOFF

în colaborare cu Jean-Louis SCHLEGEL

Evul Mediu
pe înțelesul copiilor

Traducere din franceză de Nicoleta Loredana MOROȘAN

CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61.

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Țciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22.

Colecția *Verde* este coordonată de Vitalie Coroban

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Tehnoredactare: Ana Cioclu

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic (nr. 82093)

Jacques Le Goff

LE MOYEN ÂGE EXPLIQUÉ AUX ENFANTS

© Éditions du Seuil, 2006

Jacques Le Goff

EVUL MEDIU PE ÎNȚELESUL COPIILOR

Ediția I, noiembrie 2008

© Cartier, 2008, pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a apărut în 2008 la Editura Cartier într-un tiraj de 800 de exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Goff Le, Jacques

Evul Mediu pe înțelesul copiilor / Jacques Le Goff ; trad. din lb. fr. : Nicoleta-Loredana Moroșan; cop. Vitalie Coroban. – Ch. : Cartier, 2008 (Combinatul Poligr.). – 128 pag. – (Colecția „Verde”).

Tit. orig. : Le Moyen Âge expliqué aux enfants. – 800 ex.

ISBN 978-9975-79-398-8

087.5

G 64

Părinților mei
Lui Hanka
Barbarei și lui Thomas

PENTRU A INTRA ÎN UNIVERSUL ACESTEI CĂRȚI CÂND EȘTI MIC... ȘI MAI TÂRZIU

Este important să cunoaștem trecutul pentru a putea înțelege mai bine prezentul, pentru a ști în ce măsură mergem pe urmele lui și în ce măsură ne îndepărtăm de el.

Istoricii și-au dat seama că îl înțeleg și că, de asemenea, îl explică mai bine, mai ales copiilor și tinerilor, dacă îl împart în perioade succesive, fiecare având caracteristici proprii. Pentru perioada cunoscută sub numele de „Evul Mediu” apar imediat două întrebări: cea referitoare la durata sa și cea referitoare la ce a însemnat Evul Mediu, dat fiind faptul că a primit atât o interpretare favorabilă, cât și una nefavorabilă.

Evul Mediu i-a inspirat pe romancierii să scrie romane istorice, dintre care unele s-au bucurat de un real succes, și pe cinești, să facă filme care și-au fascinat spectatorii, în special publicul format din copii. Un motiv în plus pentru a încerca să vă explicăm în ce a constat Evul Mediu și ce trebuie să însemne el pentru noi.

Capitolul I

EVUL MEDIU

Cât a durat?

Evul Mediu „cel bun” și „cel întunecat”

— *La școală învățăm că secolul al XVI-lea este secolul Renașterii. Secolul al XVII-lea este numit secolul clasicismului. Secolul al XVIII-lea este al Iluminismului. Însă când începe și când se sfârșește Evul Mediu?*

— Evul Mediu a durat foarte mult timp: cel puțin o mie de ani! Este adevărat că, atunci când vorbim despre Evul Mediu, ne gândim cel mai adesea la perioada care se întinde între anul 1000 și anul 1500. Însă el a început cu cel puțin cinci secole mai devreme, pe la 500, deci în decursul secolului al V-lea după Hristos. Ultimul împărat roman a fost alungat din Roma și înlocuit cu un rege barbar, Odoacru, în 476. Este sfârșitul Imperiului Roman, însă, dincolo de acest eveniment politic, este sfârșitul Antichității.

— *Și totuși, o epocă nu trece-n istorie de fiecare dată când dispăre un rege sau se stinge o casă regală (o dinastie).*

— E cât se poate de adevărat: în secolul al V-lea după Hristos, au loc și alte schimbări foarte importante. În primul rând, începând cu secolul al IV-lea, au loc „marile invazii” făcute de popoare pe care romanii le numesc „barbare”. Ele au venit mai întâi din partea de nord (popoarele germanice, din nordul Europei) și de vest (celții), iar mai târziu din est (ungurii și popoarele slave). Cuvântul „invazie” ne face să ne gândim la hoarde barbare care năvăleau distrugând totul în calea lor. În realitate, era vorba mai degrabă de oameni care se deplasau pașnic pentru a se instala mai la sud. Să luăm, de exemplu, vikingii: ați văzut, cu siguranță, imagini care îi arată debarcând pe coasta normandă pentru a jefui și a pustii împrejurimile. De fapt, era vorba mai degrabă de negustori veniți din țările nordice pentru a face comerț – unii au sfârșit prin a se instala „la noi”.

— *Și deci atunci a fost momentul când s-a adoptat și o nouă religie?*

— Da, însă nu acesta a fost motivul. Din secolele al IV-lea și al V-lea, Imperiul Roman a devenit

creștin, după convertirea împăraților romani, care a marcat sfârșitul păgânismului – acest cuvânt era folosit de creștini pentru a desemna religia romană, cu numeroșii săi zei și zeițe. Deci, păgânismul dispăre – mai devreme sau mai târziu, fără să se stingă însă complet – lăsând, încetul cu încetul, cale liberă creștinismului. Numeroșii zei păgâni sunt înlocuiți cu un singur Dumnezeu, cel din Biblie (Vechiul și Noul Testament), chiar dacă Dumnezeul creștinilor întrupează trei persoane (Tatăl, Fiul și Sfântul Duh). Chiar și barbarii se lasă botezați pentru a deveni creștini: cel mai faimos rege convertit, în Franța, este un rege franc de care ați auzit vorbindu-se, fără îndoială, și anume Clovis (în jurul anului 500 după Hristos).

Legenda spune că s-a creștinat la insistențele soției sale, Clotilda.

— *A, este vorba deci despre o legendă?*

— Da, am zis dinadins: „Legenda spune că...”. Am vrut să vă atrag astfel atenția asupra faptului că istoricii au puține documente referitoare la începuturile Evului Mediu, iar cele pe care le au – de exemplu relatarea convertirii lui Clovis – nu povestesc în mod neapărat lucrurile așa cum s-au petrecut ele. Trebuie deci să le privim cu un ochi

critic, să le comparăm cu alte documente – sau cu alte „surse”, cum le numim noi, istoricii. Cei care au scris aceste povestiri au făcut-o cu diverse scopuri. De exemplu, în cazul de față, se dorea să se arate că, de la bun început, țara care mai târziu avea să devină Franța a fost botezată, că a fost creștină. Realitatea este mult mai complicată.

— *Profesorul nostru ne-a vorbit și despre un Ev Mediu „târziu”.*

— A avut dreptate, căci încă nu este clar când a luat sfârșit Evul Mediu. V-am spus „pe la 1500”, deoarece manualele voastre dau această dată: ele spun că, spre sfârșitul secolului al XV-lea, mai întâi în Italia, apoi în restul Europei, începe o nouă perioadă, cea a „Renașterii”; după cum veți vedea peste puțin timp, la rândul lor, programele școlare vorbesc de începutul, la acea dată, a epocii numite „moderne”. Însă pentru unii istorici, printre care mă număr și eu, Evul Mediu a durat în realitate până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

— *De ce?*

— Deoarece, ca să vă explic în câteva cuvinte, abia atunci vor avea loc trei evenimente care vor schimba în întregime viața societății (adică

a societății occidentale, europene – este vorba în primul rând de unele țări mai dezvoltate, cum ar fi Anglia, Franța, țările din Europa de Nord). Mai întâi de toate, știința face progrese extraordinare, ea oferă instrumente și metode de cercetare tot mai exacte. Apoi – și aceasta este consecința progreselor realizate în diferite științe –, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, lumea începe să construiască și să folosească mașinării din ce în ce mai utile, inventează tehnici de producție din ce în ce mai rapide. Prima mașină cu aburi vede lumina zilei în Anglia, în 1698 (datorită francezului Denis Papin și englezului Thomas Savery). Cu alte cuvinte, este începutul a ceea ce se va numi „revoluția industrială”. În sfârșit, au loc revoluții politice, în special Revoluția Franceză, percepută ca un adevărat punct de cotitură în istoria Franței, a Europei și chiar a lumii: ea pune capăt vechiului sistem politic, acel „Ancien Régime”, și sistemului „feudal” care devine însuși simbolul Evului Mediu „întunecat”.

— *Dar mai întâi de toate, de unde vine expresia „Evul Mediu”? De ce este „mediu”?*

— *Ideea apare chiar în decursul Evului Mediu, în special spre sfârșit, mai întâi la savanți și artiști care resimt secolele anterioare – ce reprezintă*

pentru noi miezul Evului Mediu – ca pe o perioadă intermediară, de tranziție și, de asemenea, ca pe o perioadă obscură, o perioadă de declin față de Antichitate, despre care păstrează o imagine idealizată. Ei și-ar dori să regăsească acea civilizație antică, mai rafinată (în opinia lor). Poetii italieni, numiți „umaniști”, sunt în principal cei care au trăit acest sentiment la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Ei considerau că oamenii aveau mai multe calități decât le atribuia credința creștină medievală, care insista pe greutatea păcatelor omului în fața lui Dumnezeu.

Există însă și un al doilea motiv. Secolul al XVIII-lea îndeosebi – secolul Iluminismului, după cum bine ați amintit mai devreme – a cunoscut un val de dispreț față de oamenii și de civilizația Evului Mediu. Imaginea dominantă este cea a unei perioade de obscurantism, în care rațiunea umană era înăbușită de credința în Dumnezeu. Pe vremea umaniștilor, ca și în secolul Iluminismului, măreția și frumusețea acestor secole nu au mai fost înțelese.

Ca să rezumăm, Evul „mediu” este cel care se întinde între două perioade considerate superioare: Antichitatea și Epoca Modernă, care începe

odată cu Renașterea – un cuvânt specific, la rândul lui: Antichitatea „renaște” începând cu secolele al XV-lea și al XVI-lea, ca și cum Evul Mediu ar fi o paranteză!

— *Păstrăm deci imaginea unui Ev Mediu „întunecat”. Și totuși, această imagine nu reflectă întru totul realitatea, nici pe departe!*

— Așa este. Cei care au redescoperit dimensiunea unui Ev Mediu frumos și grandios sunt scriitorii cunoscuți sub numele de „romantici”, în secolul al XIX-lea. De ce? Încă nu am pronunțat cuvântul „gotic”, atribuit catedralelor medievale. Însă „gotic”, folosit doar începând cu Renașterea, însemna „barbar”. Cei care insistă pe aspectul „întunecat” al Evului Mediu îi consideră arta „barbară”. Or, romanticii admiră arta rafinată, minunată a stilului gotic, în special pe cea a catedralelor. Vă este cu siguranță cunoscut următorul exemplu al acestei admirații: Victor Hugo a immortalizat, în romanul *Notre-Dame de Paris*, catedrala cu același nume, care primește întotdeauna mii de vizitatori în inima Parisului.

Trebuie însă să recunoaștem că până la noi au supraviețuit ambele viziuni – și cea a unui Ev Mediu obscurantist, și cea a unui Ev Mediu aurit.

Auzim frecvent următoarea expresie, inclusiv din partea persoanelor învățate: „Nu mai suntem în Evul Mediu!” A spune că ceva sau cineva este „medieval” nu înseamnă neapărat a-i face un compliment...

— *Însă acest lucru nu este în întregime fals!*

— Aș spune că dacă Evul Mediu nu este perioada aurită pe care și-au închipuit-o unii romantici, el nu este, în ciuda punctelor sale slabe și a aspectelor care ne repugnă, nici epoca obscurantistă a cărei imagine au încercat să o răspândească umaniștii și iluminiștii. Trebuie să-l privim pe ansamblu. Față de Antichitate, este o perioadă de progres și de dezvoltare din numeroase puncte de vedere, lucru pe care îl voi arăta mai departe. Există cu siguranță un Ev Mediu „întunecat”: seniorii îi asupreau pe țăranii, Biserica era intolerantă și supunea mințile independente (persoanele numite „eretice”) Inchiziției, care practica tortura și îi ardea pe rug pe cei care se revoltau... Era adesea foamete, iar pătura celor săraci era foarte mare; oamenilor le era frică, o frică dusă la panică, de exemplu, de mări și păduri... și de diavol. Însă astăzi există și mai multe tipuri de frică, unele provocând chiar și mai multă groază